

BERMONTININKŲ KARIUOMENĖS SUTRIUŠKINIMAS LATVIJOJE (RYGOS RAJONE) 1919 M.

Aivaras Petersonas (Aivars Petersons)

1919 m. spalio 1 d. Bermontas Jelgavoje sukvietė pasitarimą, kuriame paskelbė savo sprendimą nuversti Latvijos vyriausybę ir sukurti Pabaltijo provincijų rusų vyriausybę. Savo pajėgas Bermontas pavadino Vakarų savanorių armija (VSA). Faktiškai šios pajėgos buvo suformuotos dar rugsėjo 5 d., tačiau tada VSA įėjo į Judeničiaus karinių pajėgų sudėtį.

Spalio 6 d. visi vokiečių kariniai daliniai Pabaltijyje išliejo į VSA

Vokiečių ir bermontininkų kariuomenės paradas Mintaujoje 1919 rugsėjo 1 d.

ir drauge sudarė 50 000-52 000 žmonių kariuomenę. Faktiškai dėl karių perdavimo Bermontui Golcas susitarė dar rugsėjo 21 d.

Spalio 6 d. Bermontas pasirašė įsakymą Nr. 4 dėl puolimo ir Latvijos vyriausybei paskelbė ultimatumą. Spalio 7 d. bermontininkų kariuomenė užėmė pradines puolimo pozicijas, buvo nutrauktas susisiekimas su Ryga.

Bermonto grupę prieš puolimą sudarė:

1-asis gen. Kelerio korpusas (vadas pulkininkas Potockis);

10000 žm. (kovinė sudėtis – 7000 žm.) Jelgavos rajone;

2-asis Virgoličiaus korpusas – 5000 žm. (kovinė sudėtis – 3500 žm.) šiaurės Lietuvoje; jie atliko pagrindinių pajėgų priedangos vaidmenį;

Geležinė divizija (majoras Bišofas) Jelgavoje – 18000 žm. (kovinė sudėtis – 15000 žm.);

Vokiečių legionas (jūrų kapitonas Zivertas) Bauskėje – 12000 žm. (kovinė sudėtis – 2 brigados – 9000 žm.);

Pulkininko Dibičiaus grupė – 3000 žm. Lietuvoje;

Majoro Plehvės grupė – 3000 žm. Priekulėje.

Iš viso kovos rikiuotėje buvo 45000 žm., 118 pabūklų, 50 minosvaidžių, 620 kulkosvaidžių, 120 lėktuvų, 3 šarvuoti traukiniai ir laivų flotilė Lielupės upėje.

Bermontas numatė:

Vokiečių legiono jėgomis pagrindinį smūgį smogti Kekavos – Pliavnijkų kryptimi, į tiltus per Dauguvą, atkirsti, apsupti ir sunaikinti Latvijos armijos grupę Uždauguvyje.

Siekiant sukaustyti ir nukreipti Latvijos pajėgų dėmesį, buvo sumanytas tiesioginis Geležinės divizijos puolimas iš Jelgavos ir Kelerio korpuso – iš Tukumo; pradinius puolimo rajonus užimti spalio 7 d.

Latvijos armijos grupę pietų fronte sudarė formuojamos (nuo liepos 15 d.) Vidžemės ir Latgalijos divizijos. Jos buvo išsidėsčiusios 30 km ilgio frontu nuo Dubultų (Jūrmala) iki Kekavos (prie Dauguvos); vadas – pulkininkas Jorgis Zemitanas, štabo viršininkas – kapitonas Spandegas (vėliau generolas).

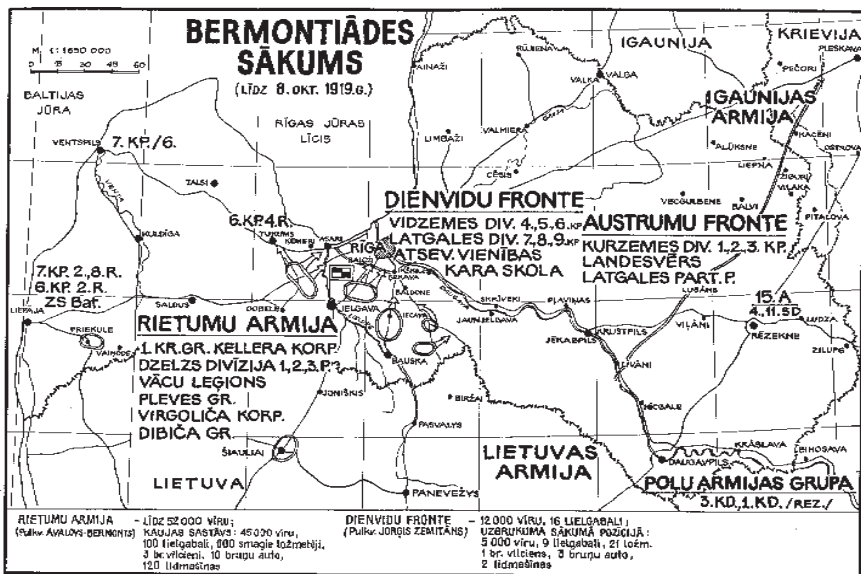
Frontas buvo padalytas į 2 kovos ruožus. Dešiniąjį – iki Jelgavos plento (imtina) – buvo užėmę 3 Latgalijos divizijos pulkai (vadas papulkininkis K. Berkis). Kairiąjį – iki Dauguvos – 5-asis ir 6-asis Vidžemės divizijos pulkai.

Iš tikrųjų šiuose pulkuose aktyviems kovos veiksmams buvo paruošta tik po vieną batalioną (kiti tuo metu buvo formuojami). Iš viso turėta 11 500 žm., kovinė sudėtis – 5 000 žm., 9 pabūklai, 68 kulkosvaidžiai, šarvuotas traukinys ir 3 šarvuotos automašinos.

Naktį į spalio 8 d. visi daliniai kovinėje parengtyje užėmė pagrindines ir priešakines pozicijas, saugomas pagalbinių pajėgų.

Reikia pasakyti, kad priešininkus skyrė 10 km neutralus ruožas, nustatytas sąjungininkų kontrolės komisijos.

Bermontininkai puolimą pradėjo pagal savo planą – spalio 8 d., auštant.

Po atkalkļu gynybinių kautynių latvių daliniai spalio 8-9 d. pasitraukė už Dauguvos, ten įsitvirtino, persigrupavo, pasipildė (daugiausia pasitelkė neparengtų karių) ir ruošėsi kontrpuolimui, neleidami priešininkui įsitvirtinti Padauguvyje. Šiuo etapu bermontininkų puolimas faktiškai ir baigėsi, o jau naktį iš spalio 17 į 18 d. patys bermontininkai buvo priversti susprogdinti tiltus per Dauguvą.

Būtina pažymėti, kad Bermonto puolimas vyko tuo pat metu, kai Judeničius puolė Petrogradą, ir netiesiogiai prisidėjo prie šio puolimo nesėkmės. Jau spalio 9 d. Latvijos vyriausybė gavo Judeničiaus telegramą, kurioje Bermontas pavadintas išdaviku (kartu Judeničius parėmė Latvijos armiją padovanodamas 4-ąją artilerijos bateriją).

Uždauguvio vadavimo ir bermontininkų smogiamosios grupės sutriuškimo operacija buvo ruošiamą ir vyko dviem etapais:

pirmasis – nuo spalio 14 iki 16 d.,

antrasis – nuo lapkričio 3 iki 11 d.

Buvo keliami tokie uždaviniai:

Dauguvos kairiajame krante užimti laikinai paliktą placdarmą, jame išskleisti pagrindines pajėgas ir panaudojant apsupimo manevrą bei išnaudojant užimtąjį placdarmą sutriuškinti bermontininkų pajėgas Uždauguvyje.

Pirmam tikslui pasiekti atliktos trys desanto operacijos:
Daugavgrivoje ir Bolderajoje (dešiniajame flange);
centre išlikusiose priešininko pozicijose;
Dolės salos rajone.

Pastarosios dvi operacijos turėjo lemiamą reikšmę.

Po nesėkmingo pasitraukimo spalio 8-9 dienomis armijos vyriausiasis vadas generolas Dovydas Simonsonas jau spalio 12 d. pakeitė pietų fronto vadovybę, o Vidžemės divizijos vadu ir fronto vadu paskyrė mokyimo įstaigų viršininką, tuo metu pulkininko pareigas ėjusį Martyną Penikį, vėliau tapusį štabo viršininku ir armijos vadu. Verta pažymėti, kad generolas Penikis buvo žymus karo istorijos ir karo meno specialistas, 1935-1940 m. dėstęs Aukštojoje karo mokykloje, dabartinės Akademijos pirmtakėje.

Naujasis vadas jau spalio 13 d. 20 val. 30 min. išleidžia įsakymą forsuoti Dauguvą.

Sudėtingiausia problema buvo artilerijos parama; be jos negali vykti tokia sudėtinga puolamųjų veiksmų rūšis kaip forsavimas. Artilerijos pabūklų santykis buvo 9 su 100 priešo naudai. Be to, Bermontas turėjo penkis kartus daugiau kulkosvaidžių. Reikėjo viltis, kad į pagalbą ateis sąjungininkų laivyno eskadra Rygos įlankoje. Padėtį komplikavo tai, jog eskadros vadovybė dėl politinių priežasčių neturėjo leidimo dalyvauti tokio pobūdžio karo veiksmuose, taigi desanto operaciją reikėjo atidėti. Galiausiai spalio 15 d. generolui D. Simonsonui pavyksta gauti anglų pajėgų vadovybės sutikimą.

Spalio 15 d. 13 val. 15 min. eskadros dalis – 5 karo laivai – užima kovines pozicijas Dauguvos žiotyse ir artilerijos ugnimi pridengia 9-ojo Rezeknės pulko sustiprintojo bataliono desantą, iš septynių upių laivų (flotilės vadas vyr. leitenantas Pukitis) išsilaipinusį prie Dauguvos žiočių tvirtovės ir Bolderajos rajone. Netikėtas smūgis visiškai pasiteisina. Užimtas platus placdarmas. Į nelaisvę pateko 4 karininkai ir 300 kareivių iš Kelerio korpuso pulkų. Kaip trofėjai atiteko: 20 kulkosvaidžių, 1 artilerijos pabūklas ir 2 minosvaidžiai. Savi nuostoliai: 1 žuvęs ir 5 sužeisti.

Antruoju desanto reidu į placdarmą permetamas kitas batalionas. Išsilaipinimui vadovauja 9-ojo pulko vadas papulkininkis L. Bolšteinas, būsimasis generolas ir Latvijos pasienio kariuomenės vadas. Naktį į placdarmą persikėlė 7-ojo pulko 2 batalionas. Tačiau placdarmas plečiasi tik į vakarus. Naktį iš spalio 16 į 17 d. persikelia 8-asis pulkas ir Latgalijos

divizijos štabo operatyvinė grupė, vadovaujama papulkininkio K. Berniso (būsimojo generolo, vado ir karo ministro, 1942 m. žuvusio Sibiro lageriuose).

Tačiau stinga jėgų plėtoti tolesnį puolimą. Pulkai suformuoti tik 50 proc. Be to, dar įsikiša politikai, nepatenkinti savarankiškais vyriausiojo vado generolo D. Simonsono sprendimais: jis neįvykdė skuboto vyriausybės sprendimo palikti Rygą. Spalio 16 d. vyriausiojo vado pareigas pradeda eiti Rytų fronto vadas pulkininkas Janis Balodis, o spalio 27 d. štabo viršininku paskiriamas generalinio štabo pulkininkas Peteris Radzišis, ką tik per Varšuvą atvykęs iš Ukrainos, kur dirbo Ukrainos armijos štabe. Štabo viršininkas papulkininkis Voldemaras Ozolas tapo armijos štabo operatyvinio skyriaus viršininku.

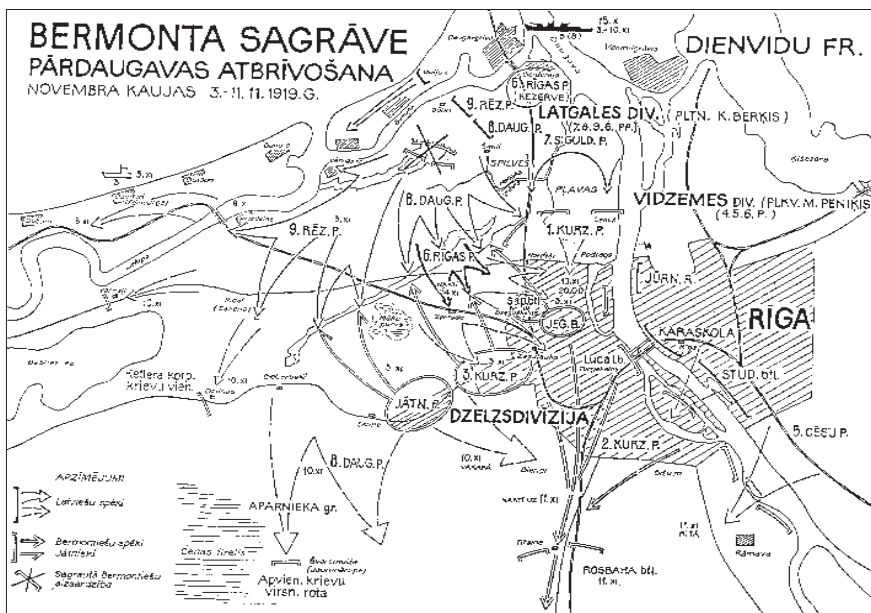
Kariuomenės komplektavimas ir vadovybės pasikeitimas operacijos pabaigą nukelia iki lapkričio. Nors iš esmės niekas nesikeičia, tačiau Simonsono ir Ozolo vardai daugelį metų bus užmiršti. Generolo laipsnį Ozolas gavo tik 1937 m. Ispanijoje. 1920-1921 m. jis buvo karinis patarėjas Lietuvoje.

Antrasis operacijos etapas prasideda lapkričio 1 d., kai pulkai užima pradines puolimo pozicijas.

Šio etapo operacijos plane numatyta: pagrindinį smūgį smogti iš Dauguvos žiočių placdarmo pietvakarių kryptimi, stengtasi pasiekti Tirainės rajoną ir prasibrauti į Geležinės divizijos užnugarį, kuri buvo pagrindinė Bermonto atrama Uždauguvyje. Prie Latgalijos divizijos 7-ojo, 8-ojo ir 9-ojo pulkų prisijungia į placdarmą atvykęs armijos rezervas – Rygos pėstininkų pulkas. Vėl kyla keblumų dėl artilerijos paramos. Anglijoje nupirkti ir spalio pabaigoje atgabenti artilerijos pabūklai nesukomplektuoti, sąjungininkų laivyno pajėgų artileristai atsisako šaudyti, nes nematyti taikinių, o koreguotojams trūksta ryšio priemonių. Dvi paras derinami artilerijos taikiniai pagal ploto kvadratus, tačiau trūksta topografinių žemėlapių, kurie dar vienas su kitu ir tarpusavyje nesutampa. Vis dėlto reikia pasakyti, kad latvių ir anglų artileristų sukurta ypač sudėtinga ugnies koregavimo sistema galiausiai pradėjo veikti neprieikštingai.

Lapkričio 3 d. 6 valandą 30 minučių sąjungininkų laivyno artilerija ir latvių artilerijos baterijos pradeda ruošti puolimą. Bermontininkų artilerija į tai atsako ugnimi. Kovos dalyviai patiria smarkią artilerijos dvikovą!

Atakos metu artilerijos ugnis nukreipiama tolyn, tačiau sėkmė lydi tik 9-ojo pulko dalinius šiauriniame ruože. Artilerija pradeda ruošti naują

puolimą ir 12 valandā staigiai pradeda veržtis visi 8-ojo ir 9-ojo pulku batalioni. 7-ojo pulka ataka īsilgai Dauguvos kranto baigiasi nesēkmin-gai. Geležinēs divīzijas kulkosvaidžiu batalionas, īsitvirtinēs uż betoniniu cemento gamyklos sienu, apšaudo atvira vietovu Spilveje. Nors dienos użduotys īvykdytos, vakare tiltu kryptimi ī mūšī īsijungia rezervinis pulkas, tačiau nakties tamsoje, neturint ryšio priemoniū, mūšis nurimsta. Geležinēs divīzijas vadas majoras Bišofas priverčiamas mesti ī mūšī visus savo rezervas: Kuršo pulka, kavalerijas pulka ir visus atskirusios batalionus. Be to, Kelerio korpuso pajēgos nuo Jūrmalas ir īsilgai Lielupēs ren-gia kontratakas priēs puolanciuju użnugari. Jūrmalas īšvalymas, artilerijas telkimas, ryšio użtikrinimas ir użnugario apsauga pareikalauja keliu dienu. Lapkričio 9 d. baigiamā persigrupuoti galutiniam smūgiui. Lapkričio 10 d. 6 valandā po artilerijas apšaudymo pradēdamas paskutinis ūturmas. Mūšis tešiasi visa diena ir tik vakarop samdiniai visur pradēda trauktis. Geležinēs divīzijas vadas dar bando īvesti ī mūšī ka tik īš Rytprūsiu atvykusī Rosbacho bataliona, tačiau jau negali sustabdyti īš beužsiri-šančio maišo bēgančiu samdiniu.

Lapkričio 11 d. auštant kovoja tik priedangos pajēgos. Bēgantys

bermontininkai meta viską, beje, ir 10 sunkiųjų artilerijos pabūklų.

Valstybės sostinėje, visą mėnesį buvusioje sunkių mūšių arena, įsivyravo mirtina tyla, kurią sudrumstė tik visų jos bažnyčių varpų gausmas.

Netekęs Rygos Bermontas (nuo rugsėjo 9 d. – kunigaikštis Avalovas) lapkričio 14-15 d. mėgina užimti Liepoją (Libavą), svarbų centrą ir karinę jūrų bazę. Tačiau sužlugus ir šiam puolimui, lapkričio 16 d. perduoda visus savo įgaliojimus ir vadovavimą kariuomenei vokiečių rezervinio pulko vadui generolui Eberhartui, Golco įpėdiniui.

Nenutraukdama puolimo Latvijos armija lapkričio 21 d. išvaduoja Jelgavą. Atsižvelgdama į tai, kad prieš Latvijos kariuomenę kovoja vokiečių pajėgos, Latvijos vyriausybė lapkričio 25 d. paskelbia, jog Latvija ir Vokietija yra karo padėtyje.

Tokia buvo latvių tautos herojiškos kovos dėl savo nepriklausomybės prieš dar vieną okupantą pabaiga. Nors išsivaduojamasis karas dar nesibaigęs, lapkričio 11 d. skelbiama Tėvynės gynėjo diena, latvių tautos didvyrio Lačplėsio diena. Šią dieną skiriamas aukščiausias Latvijos karinis trijų laipsnių ordinas – Lačplėsio ordinas.

Šiuo ordinu buvo apdovanota 2144 kartus, iš jų 11 kartų – pirmojo laipsnio ordinu.

Atskirai ordinu apdovanotas Verdeno (Prancūzijos) miestas.

Šiuo aukščiausiu kariniu ordinu apdovanoti 9 lietuvių kariai.

Antrojo laipsnio (Nr. 28) ordinu apdovanotas Lietuvos kariuomenės vyriausiasis išsivaduojamojo karo vadas Silvestras Žukauskas. Toks pat ordinas (Nr. 1405) įteiktas generolui Petruui Kubiliūnui, buvusiam latvių šaulių bataliono vadui.

Deja, esama ir tragiškų gaidų didvyrių sąrašuose. Visai neseniai išaiškėjo, kad sąjungininkų karinės misijos vadovas, anglų generolas seras A. Burtas, kuris, nelaukdamas politikų sprendimo, kritiškiausiu metu suteikė pagalbą mūsų gynėjams, buvo anksčiau nei numatyta išleistas į atsargą ir neteko generolo pensijos. Anglijos vyriausybė taip pat uždraudė priimti karinius apdovanojimus 20 Anglijos eskadros jūrininkų, dalyvavusių mūšiuose kartu su latvių kariais.